

Krzysztof Łyskawa

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

ŚWIADCZENIA II FILARU ZABEZPIECZENIA EMERYTALNEGO W POLSCE W KONTEKŚCIE PODSTAWOWYCH IDEI UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

1. Podstawowe idee ubezpieczeń społecznych

Historyczny przegląd rozwoju ubezpieczeń społecznych w Polsce ukazuje nam paralelizm pomiędzy teorią (myślą) a praktyką, co w efekcie sprowadza się do rozwoju instrumentów ubezpieczeniowych. „Idee mają większą trwałość i stałość aniżeli formy, w jakie przyobleka się myśl ubezpieczeniowa” [8, s. 163]. W efekcie te same idee przyczyniają się do powstania różnych instytucji oraz instrumentów ubezpieczeniowych, które podlegają zmianom w zależności od warunków rozwoju. W tym wszystkim idee podstawowe pozostają niezmiennie i historycznie coraz mocniejsze, a także stanowią podstawę tworzenia nowych, nieznanych form.

W tabeli 1 zestawiono najważniejsze idee ubezpieczeń społecznych zaproponowane przez K. Krzeczковского w 1936 r. z celami określonymi w ramach otwartej metody koordynacji systemów emerytalnych w Unii Europejskiej (pierwsze wzmianki o wdrażaniu tej metody pochodzą z roku 2000¹).

Tworzenie systemu emerytalnego na podstawie tych samych idei przewodnich czy podobnych celów nie gwarantuje, że przyjęte rozwiązania będą zbieżne. Idee zdefiniowane przez K. Krzeczковского znane były twórcom systemów emerytalnych przed II wojną światową i po niej, jednak konstrukcja i wysokość świadczeń znacznie się różniły. W efekcie poszczególne typy systemów, chociaż podobne pod względem realizowanych celów i podziału PKB pomiędzy pokoleniami pracujących i świadczeniobiorców, są inne. Tradycyjny podział na systemy kapitałowe

¹ Podczas posiedzenia Rady Europejskiej w Lizbonie w marcu 2000 r. zaproponowano, aby do kolejnej dziedziny stosunków społecznych w UE zastosować zasadę benchmarkingu. Tym razem dotyczyło to sfery socjalnej. Zob. [15].

Tabela 1. Podstawowe idee ubezpieczeń społecznych i cele otwartej metody koordynacji systemów emerytalnych

Podstawowe idee ubezpieczeń społecznych	Opis	Cele w ramach otwartej metody koordynacji systemów emerytalnych
Przezorność społeczna	Idea powstała z powodu niedostatku wśród ludzi. Kształtuje cel ubezpieczeń społecznych jako zapewnienie istnienia swych członków w okresach, w których oni nie są w stanie przetrwać o własnych siłach	Zapewnienie, by ludzie starsi nie byli narażeni na ubóstwo i mieli udział w gospodarczym dobrobycie swojego kraju
		Wszyscy ludzie mają dostęp do odpowiednich systemów emerytalnych, publicznych i/lub prywatnych
		Zwiększenie przejrzystości i zdolności adaptacji systemów emerytalnych do zmieniających się warunków w celu podtrzymania zaufania obywateli do tych systemów
Przymus	Niezbędny dla dobrego funkcjonowania instytucji. Polega on na przymusie uczestnictwa i opłacania składek. Inicjatywa państwa	Wspieranie solidarności w ramach generacji i pomiędzy generacjami
		Zapewnienie, by rozwiązania i reformy emerytalne utrzymywały równowagę pomiędzy osobami pracującymi i emerytami, bez nadmiernego obciążania tych pierwszych i przy utrzymaniu odpowiednich emerytur dla tych drugich
Jedność	Powinna dotyczyć wszystkich występujących typów ryzyka. Wzajemna korelacja poszczególnych świadczeń i systemów (np. dobrowolne). Rozwój w związku z sytuacją gospodarczą. Koordynacja różnego rodzaju świadczeń poprzez dostosowanie do potrzeb zapewnia maksimum efektu i najbardziej racjonalne zużycie środków	Osiągnięcie wysokiego poziomu zatrudnienia
		Zapewnienie bodźców do aktywności zawodowej starszych pracowników
		Reformy systemu tylko przy zachowaniu stabilności finansów publicznych
		Prywatne i publiczne kapitałowe systemy emerytalne powinny dostarczać emerytur z wymaganą efektywnością, dostępnością, „przenośnością” i bezpieczeństwem
Międzynarodowa użyteczność ubezpieczeń	Porozumienie na terenie międzynarodowym i wprowadzenie jednolitych norm powszechnych	Przegląd regulacji emerytalnych w celu zapewnienia, by odpowiadały one zasadzie równego traktowania kobiet i mężczyzn
		Systemy emerytalne przy zachowaniu bezpieczeństwa i elastyczności nie powinny ograniczać uprawnień emerytalnych osób, które przemieszczają się pomiędzy krajami w ramach państw członkowskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [8, s. 163 i nast.] oraz „Joint report of the Social Protection Committee and the Economic Policy Committee on objectives and working methods in the area of pensions: applying the open method of coordination”, raport wspólny Komitetu Polityki Gospodarczej i Komitetu Zabezpieczenia Społecznego, listopad 2001, przyjęty następnie przez Radę Europy w Laeken w grudniu 2001 r.

oraz te, które są finansowane z bieżących składek ludności czynnej zawodowo (*pay-as-you-go* – PAYG)² w żaden sposób nie wyczerpuje występujących możliwości konstrukcyjnych.

² Sama nazwa PAYG nie jest jednak precyzyjna (zob. [6, s. 7-8]). Może ona odnosić się do redystrybucji (reparycyjnego charakteru), do podatkowego charakteru finansowania lub do międzyokresowego rolowania długu.

Patrząc na współczesne decyzje w tym zakresie, należy wspomnieć o szczycie w Lizbonie (marzec 2000 r.), gdzie ogłoszone zostały nowe założenia polityki społecznej w Unii Europejskiej, które będą realizowane w okresie pierwszej dekady XXI w. [1, s. 28-30]. Nowe podejście do polityki społecznej określone zostało jako „otwarta metoda koordynacji” (*open method coordination*). W stosunku do świadczeń emerytalnych metoda ta sprowadziła się do ustalenia kilkunastu celów szczegółowych, które dotyczą wysokości i dostępności do świadczeń emerytalnych, stabilności finansowej tych systemów oraz otwartości na zmiany gospodarcze i społeczne³. Jak widać w prezentowanym zestawieniu związek pomiędzy ideami z 1936 r. i współczesnymi zamierzeniami Unii Europejskiej jest dość ścisły. Ponadto europejski model polityki społecznej jest konsekwentnie budowany na idei dialogu społecznego, a określone wskaźniki społeczne mają przyczynić się do definiowania i mierzenia celów społecznych oraz monitorowania ich realizacji⁴.

2. Charakterystyka części kapitałowej

Nowy element systemu emerytalnego w Polsce, jakim są otwarte fundusze emerytalne (OFE), wymagał szczegółowej regulacji w kontekście konstrukcyjnym (zasady funkcjonowania OFE, przekazywanie składek przez ZUS, sposób wypłaty emerytury itd.). Istotnymi elementami, które wymagały również określenia, stały się zagadnienia związane ze sposobem inwestowania środkami powierzonymi w zarządzanie, nadzór państwa nad funkcjonowaniem części kapitałowej systemu czy dziedziczenie zgromadzonych środków.

Efektem tych wymagań są zasady określone w tab. 2.

Analizując funkcjonujący w Polsce mechanizm funduszy emerytalnych z punktu widzenia podstawowych idei ubezpieczeń społecznych, należy zauważyć, że w obowiązujących regulacjach znajdują się zarówno kwestie przezorności społecznej (środki wykorzystywane dopiero po dożyciu wieku emerytalnego, nie podlegają egzekucji), jak i przymusu (obowiązek uczestnictwa w ubezpieczeniach społecznych). W przypadku jedności i międzynarodowej użyteczności trudno jest wskazać jednoznaczne zapisy w obowiązujących przepisach. Wdrożona w 1999 r. reforma dotyczyła przede wszystkim ryzyka emerytalnego, a pozostałe rodzaje ryzyka podlegają obecnie stałym modyfikacjom.

Z punktu widzenia wysokości świadczeń niemal najważniejsza jest ustawa regulująca wypłaty środków zgromadzonych w OFE. Przy inicjowaniu reformy ograniczono się jednak tylko do projektu ustawy. Złożony w czerwcu 1998 r. dokument zawiera rozwiązania mające na celu maksymalne, w opinii twórców, za-

³ Metodologia otwartej metody koordynacji oraz dyskusyjne elementy Strategii lizbońskiej omówiono m.in. w: [9].

⁴ Należy jednak zwracać baczną uwagę na dobór owych wskaźników, gdyż istnieje niebezpieczeństwo preferowania określonych systemów emerytalnych. Zob. [15].

Tabela 2. Charakterystyka powszechnego systemu emerytalnego w części kapitałowej

Cecha	Wyszczególnienie
Struktura	– powszechne towarzystwa emerytalne zarządzają otwartymi funduszami emerytalnymi, które lokują swoje aktywa w określone ustawą rodzaje lokat – świadczenia wypłacane są przez specjalnie w tym celu utworzone zakłady emerytalne (propozycja ustawowa)*
Rola państwa	– ochrona interesu członków funduszy emerytalnych poprzez funkcjonowanie organu nadzoru – ostateczny gwarant pokrycia niedoboru przy obliczaniu stopy zwrotu dla poszczególnych funduszy – gwarantowanie i pokrywanie minimalnej emerytury
Sposób finansowania	– składka w wymiarze 7,3% wynagrodzenia uczestnika systemu przekazywana przez ZUS do wybranego OFE
Zasady nabycia/wiek emerytalny	– wiek emerytalny adekwatny do części repartycyjnej
Kalkulacja świadczenia*	– emerytura wypłacana jako świadczenie dożywotnie w zależności od wartości zgromadzonych środków w OFE, grupy wiekowej i płci – dwie dostępne wersje: emerytura dożywotnia lub emerytura dożywotnia z gwarantowanym okresem płatności
Rozpoczęcie płatności*	– po otrzymaniu środków z otwartego funduszu emerytalnego
Kontynuacja zatrudnienia	– uzyskiwanie dochodów z zatrudnienia nie powoduje ograniczeń w świadczeniach
Waloryzacja świadczeń*	– świadczenie ulega podwyższeniu raz w roku na podstawie wskaźnika wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych

* Analiza na podstawie dotychczasowego projektu ustawy o zakładach emerytalnych: [11].

Źródło: opracowanie własne.

bezpieczenie interesów świadczeniobiorców i beneficjentów. Do dziś nie wszedł on jednak do planu obrad Sejmu. Nie uchwalono również żadnej innej ustawy regulującej tę sprawę. Kwestia wypłat świadczeń finansowanych ze środków gromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych nie została więc, jak dotąd, unormowana, pomimo że wypłata pierwszych świadczeń ma przypaść na 2009 r.

W tabeli 3 przedstawiono koncepcje wypłaty świadczeń emerytalnych, które powstały w efekcie prac różnorodnych zespołów.

Podobnie jak miało to miejsce przy organizacji rynku OFE czy podczas innych działań gospodarczych w naszym kraju, twórcy reformy dostrzegają korzyści z wprowadzenia konkurencji w zakresie wypłaty emerytur. Pierwotnie zgłoszony projekt zakładał stworzenie zakładów emerytalnych, które jako instytucje niezależne od funkcjonujących OFE i oparte na prawidłowo funkcjonującym mechanizmie współzawodnictwa odznaczałyby się większą efektywnością i mniejszymi kosztami. To z kolei powinno przełożyć się na wyższe świadczenia emerytalne.

Środki zgromadzone w II filarze systemu emerytalnego w Polsce to realizacja indywidualnej przezorności, ale nie odpowiedzialności. Ustalona jednolita składka na ubezpieczenie emerytalne opłacana przez pracodawcę, brak możliwości realizacji dobrowolnych, dodatkowych wpłat do systemu obowiązkowego czy koniecz-

Tabela 3. Analiza koncepcji wypłat świadczeń emerytalnych

Cechy Koncepcja	Wady	Zalety	Zagrożenia	Szanse
Zakłady emerytalne	- koszty budowy nowych struktur - potrzeba silnych mechanizmów stymulujących konkurencję w obszarze podnoszenia efektywności	- konkurencja - bezpieczeństwo - specjalizacja - przejrzystość działalności inwestycyjnej - włączenie prywatnych instytucji do systemu gwarancji - odporność na naciski polityczne	małe zainteresowanie podejmowaniem działalności, zwłaszcza w początkowym okresie funkcjonowania rynku	możliwość wykorzystania doświadczeń różnych podmiotów – akcjonariuszy ZE
Jeden scentralizowany podmiot – ZUS bis	- eliminacja mechanizmu konkurencji - brak elastyczności - wyłączenie prywatnych instytucji z systemu gwarancji	redukcja kosztów i walki konkurencyjnej pomiędzy podmiotami	- niska efektywność inwestycyjna - podatność na naciski polityczne i społeczne - praktyki monopolistyczne	- łatwa łączna wypłata świadczeń z obu filarów - możliwość wykorzystania placówek ZUS
Otwarte fundusze emerytalne	możliwość wykorzystania tylko w wariantcie z emeryturą programowaną	możliwość zmiany podmiotu w czasie pobierania świadczenia	przeniesienie struktury i zachowań rynkowych z II filaru, a przez to spadek efektywności	rozszerzenie oferty dla klientów (nowy produkt)
Zakłady ubezpieczeń na życie	- brak specjalizacji - konieczność znacznego wzmocnienia kapitałowego - niezbędność wydzielenia kapitałów w związku z nowymi zadaniami - ryzyko upadłości związane z działalnością ubezpieczeniową	- włączenie prywatnych instytucji do systemu gwarancji - odporność na naciski polityczne	- konkurowanie głównie z sieciami akwizycji - powielenie obecnej struktury i zachowań rynkowych	możliwość wykorzystania doświadczeń w zakresie analiz aktuarialnych

Źródło: [2].

ność przekazywania części środków do otwartych funduszy emerytalnych ograniczają indywidualizację decyzji w zakresie kształtowania wartości przyszłego świadczenia. Ewentualna możliwość różnicowania świadczeń jest możliwa jeszcze w sferze wypłaty środków z otwartych funduszy emerytalnych.

3. Sposoby wypłaty środków zgromadzonych w OFE na podstawie ubezpieczeń grupowych

Autorzy opracowania „Wypłata emerytur z II filara nowego systemu emerytalnego” [14, s. 62] wskazują, iż kształt polskiego systemu oraz konstrukcja minimalnej emerytury faworyzują annuitet dożywotni („produktem, który musi być oferowany jest annuitet dożywotni”) jako sposób wypłaty emerytury na podstawie środ-

ków zgromadzonych w OFE. Wypłaty jednorazowe czy programowe, choć dostrzeżone, nie zostały wskazane jako wariant możliwy w polskim systemie emerytalnym. Autorzy wskazują, że zbyt duża różnorodność świadczeń może doprowadzić do realizacji własnych preferencji i w efekcie do braku stabilności finansowej całego systemu.

Oczywiście nie można wprowadzać zbyt dużej liczby możliwych i opisanych w opracowaniu wariantów wypłaty, bo skomplikuje to system i utrudni decyzje 65-latkom. Należy jednak poszukiwać takich rozwiązań, które będą łatwo zrozumiałe i znane uczestnikom systemu. Obok powszechnie analizowanego wariantu wypłaty przez nowotworzone zakłady emerytalne, dostrzega się możliwość wypłaty przez fundusze emerytalne lub inwestycyjne oraz jedną centralnie zarządzaną instytucję. Jednym z analizowanych wariantów wypłat są produkty oferowane przez zakłady ubezpieczeń. Ich doświadczenie w zarządzaniu ryzykiem osobowym oraz gotowe struktury organizacyjne to połączenie niezbędnej praktyki i niskich kosztów. nierozwiązanym problemem, w świetle obowiązujących regulacji, pozostaje jednak konieczność szczególnego nadzoru w tej sferze nad funkcjonowaniem zakładów oraz bezpieczeństwo zgromadzonych środków (np. w przypadku upadłości zakładu ubezpieczeń).

Wprowadzenie emerytury dożywotniej z jednej strony gwarantuje uzyskiwanie świadczenia przez uczestników do końca życia, ale z drugiej strony naraża państwo na konieczność finansowania wielu uczestników, którzy ze względu na ograniczoną wartość zgromadzonych uprawnień w I filarze i aktywów w II filarze nie osiągną minimalnej emerytury. Dane przyjęte do obliczania wartości emerytury z zakładów emerytalnych lub innych instytucji będą oparte na zgromadzonym kapitale w otwartych funduszach emerytalnych (ściśle związany z podstawą naliczania składki na ubezpieczenia społeczne) i wyliczeniach aktuarialnych, a więc będą zindywidualizowane w zależności od instytucji⁵.

Należy zauważyć, iż produktem pozwalającym na wypłatę środków przez zakład ubezpieczeń jest renta dożywotnia. Oparcie tego produktu na konstrukcji ubezpieczenia grupowego pozwala na proste wykorzystanie nadwyżki z tytułu dobrego przebiegu ryzyka demograficznego. Można tego dokonać poprzez realizację tzw. premii ubezpieczeniowej⁶. Premia ta może zasilać indywidualne rachunki uczestników i przyczyniać się do zwiększenia świadczenia emerytalnego. Ze względu na dożywotni charakter ubezpieczenia owa premia powinna być określana w okresach dłuższych niż rok w celu zdefiniowania długoterminowych zmian demograficznych. W części funduszowej taki produkt również może zostać dookreślony. Propozycją może być wprowadzenie obowiązku oferowania w ramach wy-

⁵ W tym miejscu należy oczywiście rozważać podział ewentualnej nadwyżki rezerw osiągnięty przez instytucję wypłacającą (np. zakład emerytalny), która może powstać w związku z lepszym niż zakładano przebiegiem ryzyka demograficznego lub wyższymi od zakładanych stopami zwrotu z inwestycji. Szeroka analiza tego zjawiska znajduje się w: [7, s. 34-54].

⁶ Szerzej na ten temat: [3, s. 55-71].

płat środków z II filara tylko tych funduszy, których aktywa w 100% przekazywane są do specjalnie utworzonych funduszy inwestycyjnych zarządzanych przez towarzystwa funduszy inwestycyjnych. Wówczas taka wypłata jest traktowana jako wkład do funduszu kapitałowego. W konsekwencji zakład ubezpieczeń może zadeklarować poziom wypłat miesięcznych (nie może tego zrobić towarzystwo funduszy inwestycyjnych), czego będą oczekiwali uczestnicy. Dla pewnej gwarancji osiąganych wyników inwestycyjnych zakład może podpisać umowę z firmą zarządzającą aktywami, zwaną *asset management*. W stosownej umowie można wówczas wymagać od firmy zarządzającej osiągnięcia określonego wyniku inwestycyjnego – banchmarku (np. odnoszącego się do inflacji, wskaźnika waloryzacji emerytur w I filarze lub rentowności obligacji).

Bezpieczeństwo tych środków można podnieść poprzez związanie prawa powiernika z indywidualnym kontem uczestnika. W takiej sytuacji upadłość zakładu ubezpieczeń nie powodowałaby przeniesienia środków zgromadzonych w funduszu inwestycyjnym do masy upadłościowej, lecz pozostawałyby one w dyspozycji uczestnika. Wówczas poprzez samodzielną decyzję (osobiste wskazanie) lub automatycznie (ze względu na możliwy zaawansowany wiek uczestników) byłyby przekazywane do innego zakładu ubezpieczeniowego. Zakład przyjmujący środki musiałby w ciągu maksymalnie 30 dni podjąć kontynuację wypłaty emerytury.

W celu podniesienia wskaźnika stopy zastąpienia, a w efekcie zmniejszenia poziomu ryzyka emerytalnego należy rozważyć możliwość wypłaty emerytury czasowej (wypłata programowa⁷) pobieranej tylko przez określony okres, a w przypadku zgonu osoby – w okresie pobierania w zależności od wariantu płatność może być dalej realizowana na spadkobierców lub nie (literatura i praktyka przewidują takie rozwiązania jako renta pewna). Okres minimalnego pobierania emerytury w takim scenariuszu mógłby zostać ograniczony np. na okres 10-12 lat (w zależności od dalszego trwania życia, ale w taki sposób, aby wartość tak wyliczonej emerytury mogła być wyższa od emerytury dożywotniej).

Faktem jest konieczność spełnienia przez system emerytalny funkcji alimentacyjnej, tzn. zapewnienia uczestnikom środków koniecznych do utrzymania (wynika to z idei przezorności). Po zakończeniu płatności emerytury w omawiany sposób świadczeniobiorca mógłby oczywiście stać się beneficjentem państwa w ramach emerytury minimalnej (emerytura z II filaru byłaby wówczas równa 0), ale w związku z tym należy oszacować [10, s. 126]:

1. Ile osób będzie pobierać emeryturę gwarantowaną przy dzisiejszych zapisach.
2. Ile osób przekroczyłoby tę granicę po wprowadzeniu nowego rodzaju emerytury.
3. Czy jest możliwe stworzenie instrumentu, najlepiej obowiązkowego, w którym za niewysokie obciążenie uczestnicy mogliby uzyskać świadczenia po dożyciu bardzo zaawansowanego wieku (75-77 lat).

⁷ Szerzej na ten temat zob. w: [13].

Wprowadzenie omawianej emerytury czasowej pozwoliłoby zmniejszyć ich liczbę również na etapie wypłat, a nie tylko gromadzenia środków.

4. Zastosowanie instytucji tontyny w systemie emerytalnym w Polsce

Przedstawiony pomysł odejścia od koncepcji *annuity* w wypłacie świadczeń łączy się ze znacznym zagrożeniem dla budżetu w postaci przejęcia przez państwo finansowania minimalnych emerytur dla osób, które wykorzystały swoje środki zgromadzone w OFE. W tym zakresie możliwe jest zastosowanie idei tontyny.

Tontyna jest rodzajem kontraktu, w którym ograniczona liczba osób wpłaca swoje środki na zasadzie wzajemności. Instytucja prowadząca tontynę inwestuje te środki przez określony okres (np. 20 lat). Kiedy okres inwestycji dobiegnie końca, wartość posiadanych aktywów jest dzielona pomiędzy uczestników, którzy pozostają przy życiu⁸. Od tego momentu wypłacana renta jest ściśle powiązana z bieżącą wartością aktywów i liczbą pozostałych przy życiu uczestników [12, s. 51].

Również w ustawodawstwie europejskim znajdziemy wskazówkę, czym są tontyny. W dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącej ubezpieczeń na życie określono, że każdy zakład może prowadzić działalność i zawierać umowy w zakresie „tontyny, polegającej na tworzeniu się stowarzyszeń subskrybentów w celu dokonywania wspólnej kapitalizacji udziałów, a następnie podziału zgromadzonych środków między osoby pozostałe przy życiu lub między osoby uprawnione przez zmarłych” [4, art. 2].

Wypłata zgromadzonych kapitałów tylko żyjącym subskrybentom powoduje, że wartość otrzymywanych świadczeń wzrasta z roku na rok. Jeżeli instytucja zarządzająca tontyną (np. podmiot publiczny) dąży do wypłaty wszystkich zgromadzonych środków, to ostatni żyjący uczestnicy otrzymują najczęściej bardzo duże, niewspółmierne do wpłaconych składek wypłaty. Konstrukcja tontyn jako jednego ze sposobów finansowania potrzeb emerytalnych pozwala określić maksymalny poziom wypłaty z tego instrumentu (np. wielokrotność świadczeń z systemu powszechnego, ale nie więcej niż krotność przeciętnego wynagrodzenia). Oczywiście wysokość składki powinna być wyliczona aktuarialnie na podstawie założenia udziału w tontynie określonej kohorty wiekowej uczestników. Dodatkowymi zmiennymi, które należałoby wziąć pod uwagę, byłyby: przewidywany okres życia uczestników (przy uwzględnieniu struktury płci uczestników), ekstrapolacja w zakresie stopy zwrotu, zasady wypłaty świadczeń (moment rozpoczęcia wypłaty, określenie maksymalnego poziomu itp.) czy poziom kosztów funkcjonowania tontyny. Przy założeniu ograniczenia maksymalnej wysokości świadczenia może dojść do sytuacji, że wszyscy uczestnicy umrą, a pozostaną niewykorzystane akty-

⁸ Tego rodzaju kontrakt został stworzony przez włoskiego bankiera Lorenza Tonti. W celu uratowania finansów Ludwika XIV Kardynał Mozarino zaproponował w 1653 r. tontynę jako formę długu publicznego. Za: [13, s. 51].

wa. Wówczas przedmiotowy kapitał może stać się podwaliną kolejnej tontyny, zachęcając do uczestnictwa nowych sygnatariuszy. W ten sposób następuje również częściowa redystrybucja od pokolenia emerytów do pokolenia wchodzącego na rynek pracy.

W zakresie inwestycyjnym ubezpieczeniowy instrument, jakim jest tontyna, należy zaliczyć do grupy produktów, w których ryzyko inwestycji ponosi ubezpieczający. Wskazują na to wytyczne zawarte w Dyrektywie Rady w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych zakładów ubezpieczeń, gdzie w art. 15 określono, że w pozycjach bilansowych aktywów „Lokaty środków z tytułu ubezpieczeń na życie, gdzie ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający” powinny również znaleźć się lokaty posiadaczy tontyn przeznaczzone do podziału między nimi [5, art. 15]. Podobne regulacje występują również w zakresie wyceny rezerw techniczno-ubezpieczeniowych po stronie pasywów. W konsekwencji tych zapisów instrument ubezpieczeniowy, jakim jest tontyna, można zaliczać do tej samej grupy co ubezpieczenia na życie z funduszem kapitałowym.

W wielu rozwiniętych krajach tontyny zostały zakazane. Wynikało to z kilku powodów:

1. Uczestnictwo w takim instrumencie finansowym może rodzić ryzyko nieuczciwego zachowania, nieakceptowanego społecznie.
2. Problemem jest opodatkowanie tej formy swego rodzaju „gry”.
3. Zła „reputacja” tontyn, która wynikała ze złego zaprojektowania zasad funkcjonowania (np. akceptowano uczestnictwo osób w różnym wieku, wpłacających te same składki i nabywających podobne uprawnienia).

Pewną namiastkę mechanizmu charakterystycznego dla tontyn znajdziemy w proponowanej w naszym systemie dożywotniej emeryturze małżeńskiej, gdzie po zgonie jednego z małżonków pozostała przy życiu osoba uzyskuje świadczenie wyższe niż połowa tego, co uzyskiwała wcześniej.

Zastosowanie tontyny w polskim systemie emerytalnym wymaga wprowadzenia obowiązku uczestnictwa w nich już od początku aktywności zawodowej. Poprzez instytucje prywatne lub publiczne tworzone są jednolite kohorty wiekowe uczestników. W efekcie można oczekiwać, że przy zbliżonych scenariuszach zawodowych wysokość wniesionych środków do tontyny przez pojedyncze osoby będzie zbliżona⁹. Dodatkowo tontyny mogłyby być tworzone dla poszczególnych grup zawodowych, tak aby wpłacone kwoty nie różniły się od siebie w znaczny sposób. Świadczenia obliczane na podstawie wartości zgromadzonych przez daną kohortę środków i liczby żyjących uczestników byłyby wypłacane dla tych uczestników, którzy dożywają określonego, zaawansowanego wieku (np. 75 lat)¹⁰. Można również przewidzieć w tym instrumencie małżeńskie wersje świadczeń, w któ-

⁹ W szczegółowych rozwiązaniach technicznych regulamin tontyny mogłyby przewidywać pełne świadczenie dopiero po odpowiednio długim okresie składkowym i po odprowadzeniu określonych środków.

¹⁰ Jak wcześniej wspomniano, rozwiązanie takie można połączyć z emeryturą czasową wypłacaną ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych.

rych po śmierci jednego z uczestników prawo do uczestnictwa w tontynie przechodzi na żyjącego współmałżonka.

Konstruowanie tontyny w oparciu na ubezpieczeniach grupowych na życie pozwala na zapewnienie wypłaty również w przypadku śmierci uczestników (np. przez zastąpienie dzisiejszego zasiłku pogrzebowego). Dobry przebieg ryzyka śmiertelności w danej grupie i osiąganie przez towarzystwo z tego tytułu ponadprzeciętnego zysku pozwala na zwiększenie wartości zgromadzonych aktywów poprzez naliczenie premii ubezpieczeniowej.

Literatura

- [1] Anioł W., *Polityka socjalna Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.
- [2] *Bezpieczeństwo dzięki emeryturze*, KNUiFE, Warszawa 2002.
- [3] Chandler D., *The Group Life Insurance Handbook*, National Underwriter, Cincinnati 1997.
- [4] Dyrektywa 2002/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 listopada 2002 r. dotycząca ubezpieczeń na życie.
- [5] Dyrektywa Rady z 19 grudnia 1991 r. w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych zakładów ubezpieczeń (91/674/EWG).
- [6] Góra M., *Koszty, oszczędności oraz efekty zewnętrzne związane z wprowadzeniem nowego systemu emerytalnego*, [w:] *Nowy system emerytalny w Polsce. Wpływ na krótko- i długoterminowe perspektywy gospodarki i rynków finansowych*, Zeszyt BRE Bank Case nr 57, Warszawa 2001.
- [7] *Koszty wypłat świadczeń z drugiego filara systemu emerytalnego*, KNUiFE, Warszawa 2005.
- [8] Krzeczkowski K., *Idee przewodnie ubezpieczeń społecznych*, Instytut Spraw Socjalnych, Warszawa 1936.
- [9] Lenain P., Bützow Mogensen U., Royuela-Mora V., *Strategia Lizbońska na półmetku: oczekiwania a rzeczywistość*, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2005.
- [10] Łyskawa K., *Zagrożenie adekwatności w polskim systemie emerytalnym*, [w:] *Wypłata świadczeń z filara II systemu emerytalnego*, [w:] *Forum dyskusyjne ubezpieczeń i funduszy emerytalnych*, zeszyt 4, KNUiFE, Warszawa 2005.
- [11] Projekt ustawy o zakładach emerytalnych, druk sejmowy nr 447 z 23 czerwca 1998 r., www.sejm.gov.pl.
- [12] Skipper H.D., Black K., *Life and Health Insurance*, Prentice Hall, New Jersey 2000.
- [13] Valdes-Prieto S., *Risk in Pensions and Annuities: Efficient Designs*, World Bank 1998.

- [14] *Wypłata emerytur z II filara nowego systemu emerytalnego*, KNUiFE, Warszawa 2004.
- [15] Żukowski M., *Otwarta koordynacja zabezpieczenia emerytalnego w Unii Europejskiej – nowy etap europejskiej polityki społecznej?*, „Polityka Społeczna” 2002 nr 11-12.

BENEFITS FROM THE POLISH PENSION SYSTEM CAPITAL PILLAR IN THE CONTEXT OF GENERAL IDEAS OF SOCIAL INSURANCE

Summary

The loss of capacity to find employment in advanced age has been a problem for many centuries. Persons in advanced age were taken care of in a natural way by their families and church institutions. However, as late as in the period of industrial revolution, this phenomenon has taken on such dimensions that a need appeared to create pension insurance, both as state-managed institutions and programs as well as private one (or of an association). The evolution of insurance institutions is also the evolution of ideas of social insurance. The main problem in Polish pension system is how paying benefits from the capital pillar. Group life insurance with capital fund and tontines could increase the realization of social risks.